

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ

1. Датум и орган који је именовео Комисију:

На основу члана 127 Статута Филолошког факултета Универзитета у Београду и члана 40 Закона о високом образовању Наставно-научно веће Филолошког факултета Универзитета у Београду на електронској седници одржаној 26. јуна 2020. године донело је одлуку о образовању Комисије за преглед и оцену докторске дисертације коју је Маријана Алексић Милановић предала под насловом „Облици индикатива и субјунктива у шпанском језику и њихови еквиваленти у српском: семантичко-прагматичка анализа и дидактичке импликације“.

2. Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:

1. др Анђелка Пејовић, редовни професор за научну област Хиспанистика (Шпански језик), 7.12.2016. године, запослена на Филолошком факултету у Београду.
2. др Ана Кузмановић Јовановић, ванредни професор за научну област Хиспанистика (Шпански језик), 15.06.2016 године, запослена на Филолошком факултету у Београду.
3. др Горана Зечевић Крнета, доцент за научну област Шпански језик и лингвистика, 13.09.2017 године, Филолошко-уметнички факултет, Крагујевац.
4. др Јелена Рајић, редовни професор за научну област Хиспанистика (Шпански језик), 20.09.2017 године, у пензији.

II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ

Маријана (Радосав) Алексић Милановић, рођена у Бајиној Башти 22.12.1991, дипломирала је 2014. године на Катедри за иберијске студије Филолошког факултета Универзитета у Београду, са средњом оценом 9.52. Годину дана касније, 30.09.2015, на истом факултету одбранила је мастер рад „Стицање преводилачке компетенције на универзитетским студијама шпанског језика у Србији“. Исте године уписала је докторске студије, такође на Филолошком факултету у Београду. У оквиру програма Еразмус + 2017. године добила је стипендију за шестомесечни студијски боравак у Гранади (Шпанија). Три године је била ангажована као докторанд сарадник на Катедри за иберијске студије, на предметима

Шпански језик 2 (морфологија шпанског језика), Шпански језик 3, 4 (синтакса шпанског језика), Шпански језик 7 (прагматика) и Савремени шпански језик на основним академским студијама, као и на предмету Традуктологија на мастер студијама. Главне области њеног научноистраживачког рада су студије превођења, синтакса шпанског језика и прагматика. Бави се књижевним превођењем.

Маријана Алексић Милановић објавила је следеће радове:

„Контрастивна анализа реализација слободног неуправног говора у шпанском и српском језику“, *Филолог*, VII (14), 243-256.

„Стицање преводилачке компетенције на универзитетским студијама шпанског језика у Србији“, *Анали Филолошког факултета*, XXVIII, II, 239-259.

„Језичко кодирање евиденцијалности у српском и шпанском језику“, *Филолог*, X (19), 371 – 392.

Учестовала је на научним скуповима са следећим саопштењима:

“Polifonía textual y sus implicaciones para la traducción literaria”. *VIII Simposio Internacional de Investigadores en Traducción, Interpretación, Estudios Interculturales y Estudios de Asia Oriental*. Universitat Autònoma de Barcelona, 30.06.2017.

“Una definición polifónica del subjuntivo factual: implicaciones para la clase de ELE”. *The 3rd UCY-LC International Forum of Young researchers*. The Language Centre of the University of Cyprus, 07.06.2018.

III НАСЛОВ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

„Облици индикатива и субјунктива у шпанском језику и њихови еквиваленти у српском: семантичко-прагматичка анализа и дидактичке импликације“

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Докторска дисертација Маријане Алексић Милановић садржи 226 страна, од тога 172 стране основног текста, 10 страна библиографије и 11 страна прилога (Прилог А и Прилог Б), тј. приказе упитника на које су одговарали како изворни тако и говорници српског језика, на основу чијих одговора је изведено истраживање. Приложена библиографија обухвата цитиране и консултоване библиографске јединице, као и библиографске податке о уџбеницима шпанског језика анализираним у раду. Нумерисаним странама претходе подаци о Комисији, изјава захвалности и апстракт на српском, енглеском и шпанском језику са кључним речима, списак графичких приказа и садржај. На самом крају рада налазе се биографија ауторке и изјаве о ауторству, о истоветности штампане и електронске верзије докторске дисертације и изјава о коришћењу.

Дисертација се састоји од 8 поглавља: 1. Увод (1-9); 2. Терминолошко-појмовно одређење модалности и теоријска основа истраживања (10-51); 3. Семантика и прагматика индикатива и субјунктива у изричним реченицама и њихови еквиваленти у српском језику (52-75); 4. Семантика и прагматика индикатива и субјунктива у односним реченицама и њихови еквиваленти у српском језику (76-82); 5. Семантика и прагматика индикатива и субјунктива у адвербијалним реченицама и њихови еквиваленти у српском језику (83-98); 6. Анализа истраживања (99-151); 7. Импликације за наставу шпанског као страног језика (152-166); 8. Закључак (167-172). Свако поглавље је организовано у већи број одељака, што излагање чини систематичним и додатно успоставља структурну кохерентност текста.

Увод садржи опис предмета и циљева истраживања, теоријско-методолошки поступак, почетне хипотезе, образложења везана за корпус и експериментални део рада и, коначно, приказ опште структуре дисертације.

У уводном делу ауторка наглашава да се рад бави значењем и употребом глаголских начина индикатива и субјунктива у шпанском језику и њиховим еквивалентима у српском; избор теме образлаже се тиме што поменути граматичка област представља озбиљан проблем говорницима других језика, као и чињеницом да настава шпанског као страног језика не прати у довољној мери резултате лингвистичких истраживања, тако да су тумачења глаголских начина, у учионици и у уџбеницима, заснована углавном на традиционалном семантичко-синтаксичком приступу. Њиме се, по мишљењу ауторке, могу објаснити значења индикатива и субјунктива у оквиру одређеног типа реченице, али не и њихове алтернације у оквиру исте синтаксичко-семантичке структуре. Функционисање глаголских начина представља проблем за сваког говорника коме шпански није матерњи језик. Међутим, могућност њиховог алтернирања посебно отежава учење јер не утиче на пропозициони садржај исказа, већ производи другачији смисао, због чега је такав тип упоребе тешко објаснити на основу граматичких правила, изведених из претпоставке да се индикативом преносе стварне и објективне информације, док је субјунктив, насупрот томе, средство преношења субјективности. Имајући у виду сложеност механизма модалне алтернације, ауторка закључује да је овакве случајеве могуће решити само једним свеобухватним и интегралним приступом, тј. обједињавањем семантичке, синтаксичке и прагматичко-дискурсне перспективе, а кроз анализу изведену у складу са претпоставкама најутицајнијих прагматичких теорија и у светлу појмова комуникационе намере, релевантности информације, импликатуре, полифоније, итд.

С обзиром на то да је глаголски начин у тесној вези са семантичком категоријом модалности, друго поглавље даје дефиницију и детаљан опис тог појма. Успостављањем разлике између различитих типова модалности, потом између модалности, као универзалне језичке појаве, и модуса, као једног од могућих израза модалности, ауторка пружа историјски приказ бављења овим категоријама како у шпанској и српској тако и у општој лингвистичкој литератури, почев од класичних студија XIX и XX века, заснованих на познатој дихотомији *modus/dictum*, до актуалних истраживања који прилазе проблему са семантичко-прагматичког становишта. Овај део излагања није ограничен само на приказе радова шпанских и српских лингвиста и граматичара, већ укључује тумачења

Лајонса, Терела и Хупера, Палмера, Свитсерове, Најтса, Бајби и неких других савремених аутора чија се тумачења модалности и глаголског начина заснивају на начелима теорије релеванције и теорије полифоније (Ескандељ Видал; Рејес; Донајре). Посебни одељци посвећени су приказу поменутих теорија, јер, по мишљењу ауторке, њихове основне претпоставке, успостављање разлике између концептуалног и процедуралног значења (у теорији релеванције) и полифонична/дијалогска структура исказа (у теорији полифоније), доказују да глаголски начини сами по себи имају значење, које се активира посредством контекстуалне информације, што опет јасно говори да њихова употреба не може зависити само (или барем не само) од односа предиката унутар реченице. Указујући даље на недостатке теоријског апарата заснованог на апстрактним и непрецизним бинарним опозицијама реалност / иреалност, објективност / субјективност, декларативност / недеklarативност, у завршном одељку другог поглавља дају се дефиниције кључних појмова, који ће се користити у наставку рада. Увођењем прагматички утемељених појмова као што су асертивност / неасертивност, фокализација, пресупозиција, тзв. позната или дељена информација, итд., проширује се теоријска основа тумачења и омогућава свеобухватно и целовито објашњење модалних алтернација, тј. оних аспеката употребе индикатива и субјунктива који излазе из оквира традиционалног и стриктно граматичког описа.

Треће, четврто и пето поглавље садрже семантичко-прагматичку анализу изричних, односних, адвербијалних и одређених сиркунстанцијалних реченица у шпанском, са посебним освртом на њихове еквиваленте у српском језику. Детаљно се разматрају: 1) значењска и функционална својства поменутих зависно-сложених реченица; 2) употреба глаголских начина и њихова зависност од семантичких особености глагола и присуства негације у изричним реченицама, од природе андецедента и негације у односним реченицама, од тога да ли су догађај, радња или ситуација изражени предикатом *доживљени*, познати говорнику или *антиципирани*, тј. усмерени ка будућности у адвербијалним реченицама, као и од тога да ли је у питању нова или позната (дељена) информација у сиркунстацијалним узрочним и допусним реченицама; 3) компатибилност везничког израза са одређеним глаголским начином; 4) контексти у којима се уместо личног глаголског облика индикатива или субјунктива може јавити инфинитив; 5) модалне алтернације, тј. употреба индикатива или субјунктива са истим надређеним предикатом. Највећи део излагања посвећен је тачки 4), јер, поред тога што представља проблем у процесу усвајања шпанског као страног језика, поставља се питање колико је могуће изразити значењске нијансе добијене употребом једног или другог облика у преводу на српски и уколико јесте, којим се то средствима може постићи. Тиме се у анализу уводи традиционални појам преводне еквиваленције, који ауторка схвата као подударност на нивоу контекста. Констатује се да организација глаголског система шпанског и српског језика показује значајне разлике, тако да и када постоји извесна сличност, она је формалне природе, па се значење одређеног облика мора пренети на циљни језик на основу скупа дискурсних односа успостављених у изворном језичком окружењу.

Шесто и седмо поглавље представљају експериментални део рада. У шестом поглављу истраживање се заснива на анкети која садржи социолингвистички и граматички упитник. Први чине питања везана за околности учења (место и године учења, коришћени уџбеници, познавање језика пре уписа на студије); други је састављен од 48 питања, којима се тестира употреба глаголских начина индикатива и субјунктива у шпанском језику. У анкету су били укључени студенти треће и четврте године Филолошког факултета и Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу, као и изворни говорници, Шпанци, Кубанци и Мексиканци, који припадају различитим варијететима шпанског језика. Циљ анкете је био да се провери познавање употребе глаголских начина код наших студената и дефинишу критеријуми на основу којих се опредељују за избор једног или другог облика. Анализа одговора је показала и потврдила почетну хипотезу да се наши студенти руководе традиционалним обрасцем: реалност, објективност, извесност = индикатив, односно, субјективност, неизвесност, хопотетичност = субјунктив, што је информација коју добијају из уџбеника и током наставе. Насупрот томе, изворни говорници се ослањају на своју језичку интуицију, што значи да је њихов избор подложен личној процени и разумевању целине језичког контекста. Стога је разумљиво што су њихова образложења уопштена и иду од тога да се индикатив користи „када се нешто тврди“, а субјунктив када се у реченици „јави негација, имплицира сумња или када говорник жели да буде учитив“, итд.

Седмо поглавље даје преглед уџбеника коришћених у настави, *Nuevo Prisma, Embarque, El Ventilador* и *Gente Hoy*, при чему се посебна пажња поклања начину обраде модалних алтернација. На основу анализе садржаја стиче се утисак да преовладава традиционалан приступ: индикатив се, као што је више пута истакнуто, везује за стварна и чињенична стања, а субјунктив за негацију, за мањи или већи степен могућности реализације радње, за неизвесне будуће догађаје, као и за различита значења која се могу подвести под појам субјективности (осећања, потреба да се утиче на саговорника). Одступања од овог правила, до којих долази код тзв. полемичког и фактуалног субјунктива, се не разматрају или се то чини сасвим површно, мада се репрезентативне граматике шпанског језика веома темељно баве овим аспектом употребе (*Gramática descriptiva de la lengua española*, vol. 2, 3210-3252; *Nueva gramática de la lengua española*, vol. 1, §25; vol. 2, §47.13). То потврђује претпоставку, изнету на почетку рада, која је и била један од подстацаја за израду ове дисертације, да уџбеници и приручници шпанског као страног језика не иду у корак са савременим лингвистичким истраживањима. У вези с тим ауторка закључује, наводећи речи Памијеса Бертрана и Велеша (2015: 12), да, иако је нормално тежити поједностављивању метајезика у учионици, научни резултати добијени на пољу лингвистике морају наћи примену у наставној пракси.

Имајући у виду сложеност појаве модалних алтернација, као и недостатке који се јављају у уџбеничкој литератури у вези са њиховим тумачењем, у наредним одељцима разматрају се поступци које би ученицима и студентима омогућили лакше савладавање разлика у употреби индикатива и субјунктива, предупредили грешке и спречили њихово понављање у каснијим фазама учења. Сагледавањем проблема у шпанском језику и разлика у односу на српски, ауторка предлаже примену интегралног наставног метода који би објединио

контрастивну анализу и комуникативни тип наставе, што би подразумевало умерену употребу матерњег језика у процесу усвајања страног.

У закључном, осмом поглављу, сумирају се и вреднују резултати истраживања и сагледава доприс дисертације постојећој литератури која се бави контрастивним проучавањима уопште и посебно међуодносом српског и шпанског језика. Указује се на значај анализе глаголских начина индикатива и субјунктива разматрањем свих нивоа језичке организације, тј. на основу семантичких, синтаксичких и дискурсно-прагматичких чинилаца, на неопходност усаглашавања педагошке праксе са научним резултатима на пољу лингвистике, као на важност примене интегралног наставног метода у процесу усвајања овог дела граматике шпанског језика. Такође се дају смернице за будућа истраживања којима би овај рад могао бити полазна основа како у погледу компаративних проучавања и студија превођења тако и у погледу осмишљавања наставних садржаја везаних за проблеме употребе глаголских начина индикатива и субјунктива.

V ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Докторска дисертација Маријане Алексић Милановић представља озбиљно и свеобухватно истраживање, изведено на основу одличног познавања релевантне лингвистичке литературе и критичког приступа неном садржају.

Промишљеном и теоријски утемељеном анализом језичке грађе, Маријана Алексић Милановић је дошла до низа иновативних закључака, значајно унапређујући контрастивна проучавања језика и педагошко-наставну праксу у области хиспанистике. Резултати истраживања ове докторске дисертације, изложени систематично, јасним и прегледним научним стилем, обухватају:

- темељан приказ теоријских и методолошких поступака насталих на подручју дескриптивне лингвистике, прагматике и анализе дискурса, као и појмовног апарата везаног за поменуте дисциплине;

- свеобухватно компаративно истраживање различитих својстава употребе глаголских начина индикатива и субјунктива у шпанском и њихових еквивалената у српском језику;

- утврђивање сличности и разлика у начину њиховог функционисања и разматрање контекстуалних ефеката употребе сваког појединачног облика на основу компетентно спроведене анализе обимног језичког материјала, преузетог из репрезентативних корпуса оба језика (*Corpus de referencia del español actual* и *Корпуса савременог српског језика*), као и неколико дела шпанских и хиспаноамеричких писаца;

- експериментални део истраживања, на основу којег се анализирају ставови изворних говорника и говорника српског језика у вези са критеријумима употребе глаголских начина, као и садржај уџбеника коришћених и настави и њихова усаглашеност са савременом лингвистичком литературом;

- систематично и научно утемељено представљање резултата и сагледавање могућности даљих истраживања модалних алтернација и глаголских начина индикатива и субјунктива у целини и на основу контрастивног методолошког поступка.

VI ПРЕДЛОГ

С обзиром на то да је Маријана Алексић Милановић спровела темељно, опсежно и иновативно истраживање, чији резултати представљају значајан допринос контрастивном проучавању шпанског и српског језика, Комисија предлаже Наставно-научном већу Филолошког факултета и Стручном већу Универзитета у Београду да прихвати докторску дисертацију под насловом „Облици индикатива и субјунктива у шпанском језику и њихови еквиваленти у српском: семантичко-прагматичка анализа и дидактичке импликације“ и кандидаткињу позове на одбрану.

Чланови комисије:

1) Др Анђелка Пејовић, председник комисије,
редовни професор Филолошког факултета у Београду

2) Др Ана Кузмановић Јовановић, ванредни професор
Филолошког факултета у Београду

3) Др Горана Зечевић Крнета, доцент
Филолошко-уметничког факултета у Крагујевцу

4) Др Јелена Рајић, редовни професор у пензији

У Београду, 10.07.2020.